

6. Minutes from the meeting of the Crisis Staff of the City of Považská Bystrica, March, 16, 2020.
7. Resolution of the Crisis Staff of the City of Považská Bystrica, March, 10, 2020.
8. Resolution of the Crisis Staff of the City of Považská Bystrica, March, 16, 2020.
9. Považskobystrické novinky, Vol. 24, No. 12, March, 17, 2020.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-104>

**DEVELOPMENT OF PARTY SYSTEMS IN THE VISEGRAD
COUNTRIES OF EUROPE IN THE CONDITIONS
OF DEMOCRATIC TRANSIT**

**РОЗВИТОК ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ
ЄВРОПИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ**

Yatsyna P. E.

*Postgraduate student
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Яцина П. Е.

*аспірант
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

У відповідності до транзитологічної парадигми вагомий вплив на розвиток партійних систем мають такі особливості демократичного переходу: 1) початкова точка з якої відбувається рух до демократії; 2) результати «установчих» виборів; 3) моделі переходу від авторитарних режимів до демократії; 4) особливості демократичного транзитиву (вертикальна структура демократичного переходу) [1; 3; 6].

Однією з особливостей формування партійних систем країн Вишеградської групи було те, що перші політичні партії не відображали чинні соціально-політичні поділи, а поставали як універсальні / всеохоплюючі, оскільки намагалися представляти усі верстви суспільства. Опозиційні сили при цьому називали «форумами», «рухами», «фронтами»: «Громадянський форум» (Чехія), Угорський демократичний форум, «Солідарність» (Польща), «Громадськість проти насильства», «Громадянський демократичний союз» (Словаччина) [3].

І тільки дещо пізніше політичні партії почали займати свої «електоральні ніші» та «професіоналізуватись», створюючи власні ідеологічні та політичні профілі. Особливості трансформаційних процесів у країнах Вишеградської групи на початковому етапі охарактеризовано в таблиці 1.

Таблиця 1

**Характеристика вихідних умов демократичного транзиту
у країнах Вишеградської групи**

	Угорщина	Польща	Чехія	Словаччина
Вихідна точка транзиту	Авторитарний режим	Авторитарний режим	Авторитарний режим	Авторитарний режим
Політична єдність авторитарного режиму	Низька	Низька	Висока	Висока
Ініціатори радикальних реформ	Помірковане крило комуністичної партії	Помірковане крило комуністичної партії	Суспільно-політичні рухи	Суспільно-політичні рухи
Установчі вибори	1989 р., змішана виб. сист.	1990 р., перехідна виб. сист.	1990 р., змішана виб. сист.	1990 р., змішана виб. сист.
Форми переходу	Пактовий	Пактовий	Реформістський	Реформістський
Модель вертикальної структури дем. переходу	Подвійний перехід	Подвійний перехід	Подвійний перехід	Потрійний перехід
Система правління	Парламентська республіка	Напівпрезид. республіка	Парламентська республіка	Парламентська республіка
Наявність історичних партій	+	+	+	+
Характеристика країни за етнічними складом населення	гомогенна країна (83,7 % угорці)	гомогенна країна (97,1 % поляки)	гетерогенна країна (63,7 % чехи)	гомогенна країна (80,7 % словаки)
Форма державного устрою	унітарна держава	унітарна держава	до 1992 р. федерація, а потім унітарна держава	до 1992 р. федерація, а потім унітарна держава

Джерело: побудовано автором підставі [1; 2; 3; 6]

Логіка еволюції партійних систем країн Вишеградської групи в умовах демократичного транзиту. Упродовж 1989–2004 рр. такий розвиток відбувся у контексті демократичних переходів у цих країнах. Відповідно 2004 р. (вступ до Євросоюзу) можна умовно вважати роком досягнення консолідованої демократії. Зазначено, що консолідація демократії і консолідація партійних систем процеси взаємопов'язані, оскільки останній є частиною загальної консолідації демократії. Підкреслено, що з 2004 р. до 2010 р. у країнах Вишеградської групи відбувається консолідація партійних систем, формування їх акторного складу та конфігурації. Конфігурацію можна визначити як системи поміркованого плюралізму у двоблоковому вимірі.

Починаючи з 2010 р. можемо говорити про новий період у розвитку партійних систем країн Вишеградської групи, який пов'язаний з появою сильних консервативних партій: «Фідес» (Угорщина), «Право і справедливість» (Польща) та лівої популістської партії «Напряма – Соціал-демократія» (Словаччина) [8].

Після 2010 р. до чинників впливу на трансформацію партійних систем країн Вишеградської групи відносимо такі: 1) світова фінансова криза 2008–2009 рр. (зростання рейтингу та впливовості консервативних партій, звинувачення носіїв неоліберальної ідеології у фінансовій кризі); 2) міграційна криза (2015–2019); 3) протистояння «мейнстрімних» і антисистемних партій / партій «нової політики»; 4) загальносвітовий тренд трансформації політичних партій: від масових партій з чіткою ідеологічною спрямованістю і розгалуженою ідеологічною структурою до картельних / мережевих / кіберпартій із розмитою ідейною орієнтацією та відсутністю традиційної апаратно-організаційної структури; 5) виникнення нових видів соціально-політичних розмежувань, наслідком яких була поява нових типів партій: «зелених», праворадикальних; 6) віртуалізація політики і поява мережевих / діджитал-партій; 7) зміна характеру соціально-політичних поділів, коли нові суспільні конфлікти не мають постійного і комплексного характеру, а є більш локалізованими й фрагментованими. Відтак вони продукують появу короткочасних партійних проєктів, які існують упродовж одного-двох електоральних циклів; 8) інструментальний характер відносин «партія – громадянин», наслідком чого є скорочення членської бази партій та високий рівень партійної мобільності тощо [4; 5]. А починаючи з лютого 2022 р. додається ще один чинник – російсько-українська війна, яка також структурує поведінку політичної еліти та громадян країн Європейського Союзу, в тому числі і їх електоральний вибір [5]. Нові тенденції у розвитку партійних систем країн В 4 можна простежити за результатами останніх парламентських виборів (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

**Результати останніх парламентських виборів
у країнах Вишеградської групи (2019–2023 рр.)**

	Польща (2023)	Угорщина (2022)	Словаччина (2023)	Чехія (2021)
Переможець виборів / урядова коаліція	Громадянська коаліція (ліберальний консерватизм)	Виборчий блок «ФІДЕС» / ХДНП (монобільшість, націонал-консерватизм)	«Напря́м – Соціал-демократія» (соціал-демократія, популізм)	Виборча коаліція «Разом» (ліберальний консерватизм)
Опозиційні партії в парламенті	«Право і справедливість» (консерватизм)	Об'єднана опозиція «В єдності за Угорщину» (соціальний лібералізм)	«Прогресивна Словаччина» (соціальний лібералізм)	«Акція незадоволених громадян 2011» (лібералізм, популізм)
Праворадикальні, популістські партії в парламенті	«Конфедерація Свободи та Незалежності»	«Наша Батьківщина»	«Звичайні люди і незалежні особистості» (популізм)	«Свобода і пряма демократія»

Джерело: побудовано автором на підставі [4; 5; 9]

Отже, результати останніх парламентських виборів у країнах В 4 дозволяють простежити вплив вказаних вище чинників на акторний склад та конфігурацію партійних систем, ідеологічні характеристики партій. Акторний склад партійних систем країн Вишеградської групи відображає ідеологічні характеристики партійних систем і є таким: 1) правлячі націонал-консервативні партії (ПіС, «Фідес») / коаліції на основі партій, які базуються на ідеології ліберального консерватизму; 2) опозиційні партії, ідеологією яких можна вважати ліберальний консерватизм, лібералізм, соціальний консерватизм, соціал-демократія; 3) праворадикальні популістські партії: «Конфедерація Свободи та Незалежності» (Польща), «Наша Батьківщина» (Угорщина), «Котлебівці – Народна партія Наша Словаччина» (Словаччина), «Свобода і пряма демократія» (Чехія).

Література:

1. Ключкович А. Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій: монографія. Ужгород: АУТОДОР – ШАРК, 2019. 416 с.

2. Марушьак Ю. Изменение политического ландшафта Центральной Европы после 2010 года. URL:

https://www.researchgate.net/publication/347963679_Izmenenie_politicheskogo_landshafta_Tsentralnoj_Evropy_posle_2010_goda_Izmenenie_politicheskogo_landshafta_Centralnoj_Evropy_posle_2010_goda (дата звернення 12.06.2023).

3. Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія. Серія «Studia Regionalistica». № 8; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород: ПП Данило С. І., 2014. 256 с.

4. Остапець Ю., Дудінська І. Характеристика електоральних процесів у країнах Європейського Союзу в контексті протистояння «мейнстримних» партій та «партій нової політики» (2020–2022). Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. С. 395–463.

5. Остапець Ю., Червеняк К. Парламентські вибори 2023 року в країнах Європейського союзу: аналіз результатів та конфігурацій урядових коаліцій: *зб. ст. і тез за результатами міжнародної наукової конференції «Інституційні, партійні та виборчі невизначеності: національний наднаціональний і субнаціональний рівні» – восьмої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа від 24-25 листопада 2023 року) / [за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина]. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. Вип. 8. С 13–42.*

6. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.

7. Романюк О. Моделі посткомуністичних трансформацій. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 35–50.

8. Яценюк П. Вплив трансформаційних процесів на конфігурацію партійних систем країн Вишеградської групи. *Регіональні студії*. 2023. № 34. С. 183–193.

9. The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en> (дата звернення 10.02.2025).